

התנדבות ומעורבות חברתית בזמן משבר הקורונה בישראל מידע, תובנות ואתגרים

פרופ' מיכל אלמוג-בר ורונית בר

אוגוסט 2020

המרכז לחקר החברה האזרחית והפילנתרופיה בישראל

המרכז לחקר החברה האזרחית והפילנתרופיה בישראל באוניברסיטה העברית נוסד ב-2006. המרכז פועל להרחבת הידע בנושאי החברה האזרחית, ההשתתפות האזרחית, ההתנדבות, הפילנתרופיה והשותפויות הבין-מגזריות בישראל. המרכז מתמקד בפעילות מחקרית שמטרתה פיתוח וקידום מחקר בסיסי ושימושי על פעילויות החברה האזרחית, ההשתתפות החברתית והפילנתרופיה, תפקידיהן ותרומתן לחברה הישראלית. המרכז עוסק בהפצת הידע בנושאים אלה לגורמים בממשל הארצי והמקומי, ארגונים בחברה האזרחית וקרנות פילנתרופיות.

דואר אלקטרוני: philanthropy@savion.huji.ac.il
אתר אינטרנט: civilsociety.huji.ac.il

הרשת להתנדבות ישראלית במועצה הישראלית להתנדבות

המועצה הישראלית להתנדבות, ארגון התשתית המוביל לקידום תרבות ההתנדבות וההשתתפות החברתית, נבחרה על-ידי הארגונים המייסדים של הרשת, לנהל, לתכלל ולתפעל את פעולת הרשת להתנדבות ישראלית. המועצה מספקת למגוון השחקנים בשדה את התמיכה המערכתית ההכרחית ואת הכלים הנדרשים לייזום, ולחזוק פעולת ההתנדבות, הרחבתה ומקצועיותה. המועצה מקדמת אותות הוקרה ותוכניות ארציות במטרה לקדם את איכות וכמות ההתנדבות בישראל.

הרשת להתנדבות ישראלית מהווה שותפות בין מגזרית, בין משרדית ובין ארגונית, במסגרתה מגוון של ארגונים שותפים, פועלים יחד ולוקחים אחריות משותפת לקידום ולהרחבת ההתנדבות בחברה הישראלית. הרשת מעודדת שותפויות רב מגזריות, המשלבות כוחות לבניית פעולה קולקטיבית אפקטיבית לקידום ההתנדבות. הרשת פועלת על בסיס התפיסה כי התנדבות היא כלי חברתי משמעותי התורם לקידום פלורליזם, הכלה חברתית, חוסן חברתי ולקינון חברה דמוקרטית יציבה.

דואר אלקטרוני: office@ivolunteer.org.il
אתר אינטרנט: www.ivolunteer.org.il

תוכן עניינים

1	הקדמה.....	1
2	נתונים על התנדבות ומעורבות חברתית בתקופת משבר הקורונה.....	2
3	סגנונות ההתנדבות בזמן משבר הקורונה.....	
5	תחומי הפעילות ההתנדבותית.....	
6	התנדבות בקרב אנשים שהוצאו ממעגל התעסוקה בעקבות משבר הקורונה.....	
6	התנדבות ומעורבות חברתית של צעירים/ות במשבר הקורונה.....	
8	התנדבות במסגרת מרכז הסיוע לאזרח.....	
9	התנדבות ברשויות המקומיות.....	
10	התנדבות בעמותות חברתיות.....	
12	סיכום - מאפייני המתנדבים, ההתנדבות והמעורבות החברתית במשבר הקורונה.....	
15	שותפויות בין-ארגוניות ובין מגזריות בהתנדבות במשבר הקורונה - דילמות ואתגרים.....	3
18	ניהול והפעלת ההתנדבות במשבר הקורונה בארגונים חברתיים - אתגרים מרכזיים.....	4
19	דילמות אתיות בהפעלת מתנדבים במשבר הקורונה.....	5
21	סיכום והמלצות.....	6

1. הקדמה

משבר הקורונה שהחל במרץ 2020 העמיד את החברה הישראלית מול אתגרים משמעותיים בתחומים שונים ועיצב בה מציאות חדשה. אחד האתגרים המשמעותיים במשבר היה הצורך לתת מענה מידי למגוון צרכים של אוכלוסיות שונות, ברובן מוחלשות, שנקלעו לבידוד ולמצוקה. על מנת להתמודד עם אתגר זה פעלו כוחות רבים בצד הממשלה והרשויות המקומיות. אחד מהכוחות החשובים שפעלו במשבר היו מתנדבים אשר סייעו לאוכלוסיות מוחלשות במגוון רחב של צרכים. היקפי ההתנדבות, המעורבות החברתית והיזמות החברתית במשבר היו משמעותיים ומרשימים בקרב אוכלוסיות שונות בישראל.

בחודשים האחרונים נוכחנו שוב, כי ההתנדבות הינה אבן יסוד חשובה לקיומה של חברה דמוקרטית בריאה וצודקת בישראל. ההתנדבות והמעורבות החברתית במהלך משבר הקורונה אפשרה מתן מענה למגוון רחב של צרכים, הן קיימים והן חדשים, של האוכלוסיות הזקוקות לסיוע, והיותה דוגמה לחשיבות ההתנדבות הן בחירום והן בשעת שגרה. התנדבות ומעורבות חברתית מהוות משאבים חברתיים חשובים לכל חברה, ובפרט לחברה הישראלית, אשר נדרשת לחוסן וסולידריות חברתית של תושביה באופן עקבי (ובעיקר בימים אלה). החשיפה של פעולות ההתנדבות והמעורבות החברתית באמצעי התקשורת וברשתות החברתיות במהלך משבר הקורונה יצרו תחושה של חשיבות, דחיפות וערך בפעולות ההתנדבות, ובכך תרמו לגיוס עוד מתנדבים ולהעלאת המודעות להתנדבות ולחשיבותה.

דוח זה מבקש להציג תמונה רחבה וכוללת על ההיקפים, הסגנונות, הארגונים השונים, צורות הארגון והניהול, והאתגרים שעמדו בפני ההתנדבות והמעורבות החברתית בתקופת משבר הקורונה. מוצגים בו מגוון נתונים אודות התנדבות ומעורבות חברתית בתקופה זו ונידונות תובנות, דילמות ואתגרים עימם התמודדו ארגונים המפעילים מתנדבים בתקופת משבר הקורונה. לבסוף מוצגות שורה של מסקנות והמלצות לשיפור וחיזוק תשתיות ההתנדבות בישראל בחירום ובשעת שגרה. אנו מקווים שהמידע המוצג בדוח יסייע בפיתוח וקידום תשתיות ההתנדבות במדינת ישראל, על מנת לשפרן ולחזקן בשגרה ובחירום.

על מנת להציג תמונה רחבה על ההתנדבות בתקופת המשבר, נעשה מאמץ להגיע למגוון של נתונים מגורמים שונים. אנחנו מבקשות להודות לאנשים הבאים על הסיוע בכתובת הדוח. תודה מקרב לב: ליונתן שוורצמן ואיילה פאר, תחום התנדבות במשרד הרווחה; ללירית סרפוס, אגף ממשל וחברה במשרד ראש הממשלה; לענת לייכטר ממשרד הבריאות; למיכל עוז-ארי ולאיתן טימין ממשרד החינוך; למאיה ענבר מפיקוד העורף; ליעל שמחאי מרשות החירום הלאומית; לקרן גנדי; לליאורה ארנון, שעמלה רבות לאיסוף וארגון המידע, מימי סימבליסטה, אפרת רוזן-זקן, תמר ברגר ומירב לוי, צוות המועצה הישראלית להתנדבות; לארגוני המתנדבים ולארגונים החברתיים אשר הפעילו מתנדבים בתקופת הקורונה ושיתפו בנתונייהם.

2. נתונים על התנדבות ומעורבות חברתית בתקופת משבר הקורונה

אחד מהמאפיינים המשמעותיים של תקופת משבר הקורונה בישראל הייתה התנדבות ומעורבות חברתית משמעותית אשר סייעה בידי הממשלה והרשויות המקומיות במתן סיוע לאוכלוסיות שונות שנפגעו מהמשבר. ההתנדבות והמעורבות בלטו על רקע המשבר הבריאותי והכלכלי, הסגר שבו הייתה נתונה מרבית האוכלוסייה, והשבתת מערכת החינוך שחוו כלל אזרחי ישראל. כבר בשבועות הראשונים של המשבר, נרשמו אלפי פניות של אנשים שאינם חלק ממעגל ההתנדבות בשגרה, אשר ביקשו להתנדב בדרכים שונות. בלטו גם יוזמות התנדבותיות מקומיות וארציות שקודמו ברשתות החברתיות, באינטרנט, בשכונות ובאמצעים אחרים, ויוזמות שפותחו בארגונים כמו מקומות עבודה ומוסדות חינוך.

מהמחקר עולה כי שיעור ההתנדבות של אזרחי ישראל במשבר הקורונה, היה דומה לשיעור ההתנדבות בשגרה. 20.3% מהאוכלוסייה בישראל מעל גיל 18, העידו כי התנדבו בשעת חירום בזמן משבר הקורונה.¹ אף שהנתון דומה לנתון ההתנדבות בשגרה (23.2%)² חשוב לציין שהוא מפתיע בהתחשב בכך שתפקידי התנדבות "שגרתיים" רבים לא יכלו להתבצע בתקופת המשבר עקב מגבלות בריאות ומגבלות ריחוק חברתי (למשל: התנדבות בבתי חולים) ומכיוון שאוכלוסיית האזרחים הוותיקים ואוכלוסיות נוספות שהוגדרו כאוכלוסיות בסיכון בריאותי, לא יכלו להמשיך ולהתנדב פנים אל פנים במגע עם אוכלוסיות יעד. על רקע זה, ניתן גם להבין כי קיים שינוי בפרופיל המתנדבים שהתנדבו במשבר הקורונה: הוא הורכב מאנשים שאינם מתנדבים בשגרה, אשר הצטרפו להתנדבות בזמן החירום.

בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל נרשם שיעור התנדבות גבוה יותר משיעור ההתנדבות בחברה היהודית. 22.2% העידו כי התנדבו במשבר, לעומת 19.9% באוכלוסייה היהודית. נתון זה מעניין במיוחד על רקע שיעורי ההתנדבות הנמוכים יותר של האוכלוסייה הערבית המדווחים בשגרה (7% מהאזרחים הערבים) ועל רקע היותה של אוכלוסייה זו במעמד סוציו-אקונומי נמוך יותר מהאוכלוסייה היהודית.³ במצבי חירום ההתארגנות הקהילתית, העזרה ההדדית, וההתנדבות הבלתי פורמאלית מתחזקות משמעותית. דפוס התנדבות זה מאפיין במיוחד אוכלוסיות מסורתיות.⁴ לכן, אין זה מפתיע כי חלה עליה בשיעורי ההתנדבות בחברה הערבית, שם הייתה התגייסות מהותית עם גלי ההתפרצות של הקורונה ביישובים ערבים.

בדומה לנתונים על התנדבות בשגרה, ישראלים שהעידו על עצמם שמרוויחים יותר מהממוצע התנדבו בשיעורים גבוהים יותר מאשר אנשים שמרוויחים פחות מהממוצע בתקופת המשבר.

בדומה לשגרה, אנשים המזהים עצמם כדתיים וחרדים התנדבו בשיעורים גבוהים יותר מחילונים. בדומה לשגרה, יותר גברים מנשים התנדבו בתקופה זו. הפער בין שיעורי ההתנדבות של גברים ונשים גדל בתקופת משבר הקורונה. ניתן להסביר זאת בהפסקת פעילות מערכת החינוך והגדלת עול הטיפול בילדים ובתלויים בו לקחו חלק נשים יותר מגברים, ובכך שבחירום יש יותר פעילות של גורמי חירום והצלה, התנדבות המזוהה יותר עם גברים.

בנוסף, אנשים המתגוררים בפריפריה הגיאוגרפית (צפון ודרום) ובירושלים התנדבו בזמן המשבר בשיעורים גבוהים יותר מאנשים המתגוררים באזורי המרכז והשרון. ניתן להסביר זאת באמצעות היקפי המצוקה הגדולים יותר בפריפריה ובעיר הגדולה והענייה בישראל-ירושלים. ניתן לשער כי המצוקה הקיימת בשגרה מתרחבת ומעמיקה בזמני חירום ולכן היה צורך בהתנדבות רחבה יותר באזורים אלה. סביר להניח שלשיעורי ההתנדבות הגבוהים יותר בפריפריה הגיאוגרפית ובירושלים יש קשר גם לעלייה בהתארגנות והנתינה הבלתי פורמאלית שמאפיינת אוכלוסיות מסורתיות במצבי משבר. קבוצות אוכלוסיות אלה, ובעיקר החברה החרדית והערבית, מצויות יותר בפריפריה הגאוגרפית ובירושלים.

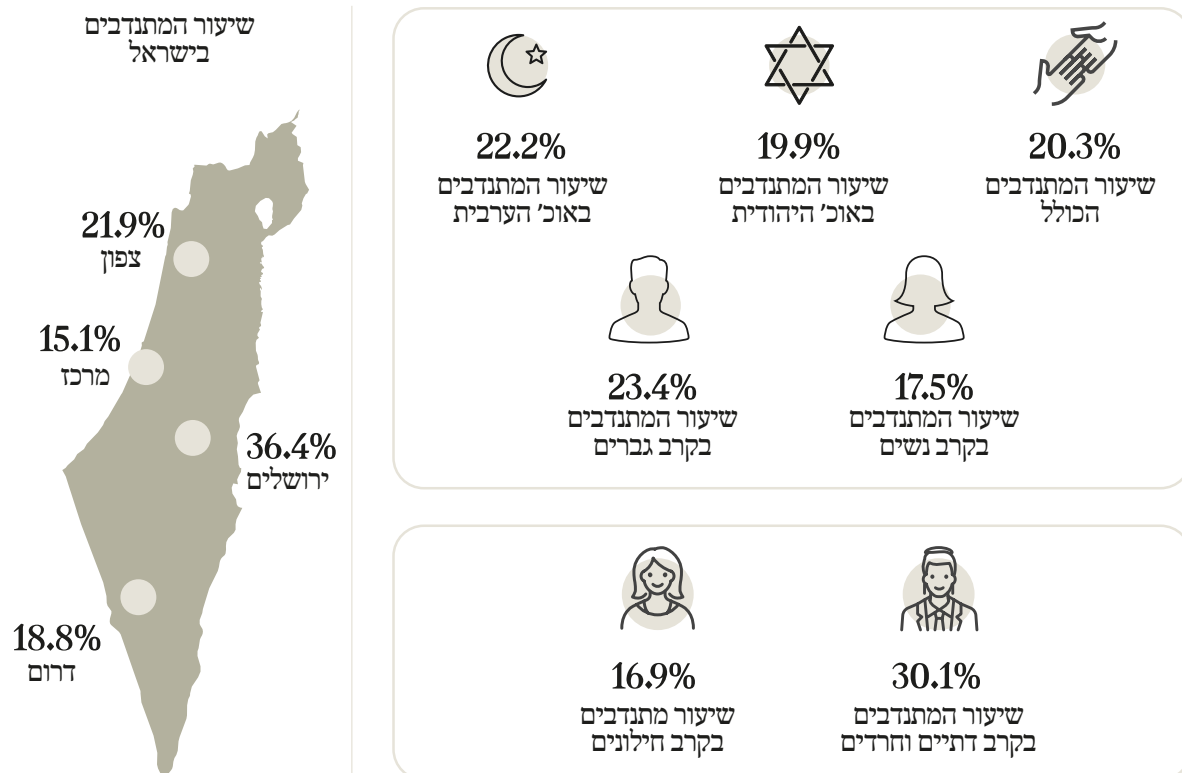
1. מתוך סקר אינטרנטי ייעודי בקרב 534 גברים ונשים, בגילאי 18 ומעלה, גולשי אינטרנט, המהווים מדגם ארצי ומייצג של אוכלוסייה זו במדינת ישראל מהמגזר היהודי והערבי. הסקר נערך במהלך השבוע האחרון של חודש מרץ 2020.

2. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2020), הסקר החברתי לשנת 2019.

3. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2020), הסקר החברתי לשנת 2019.

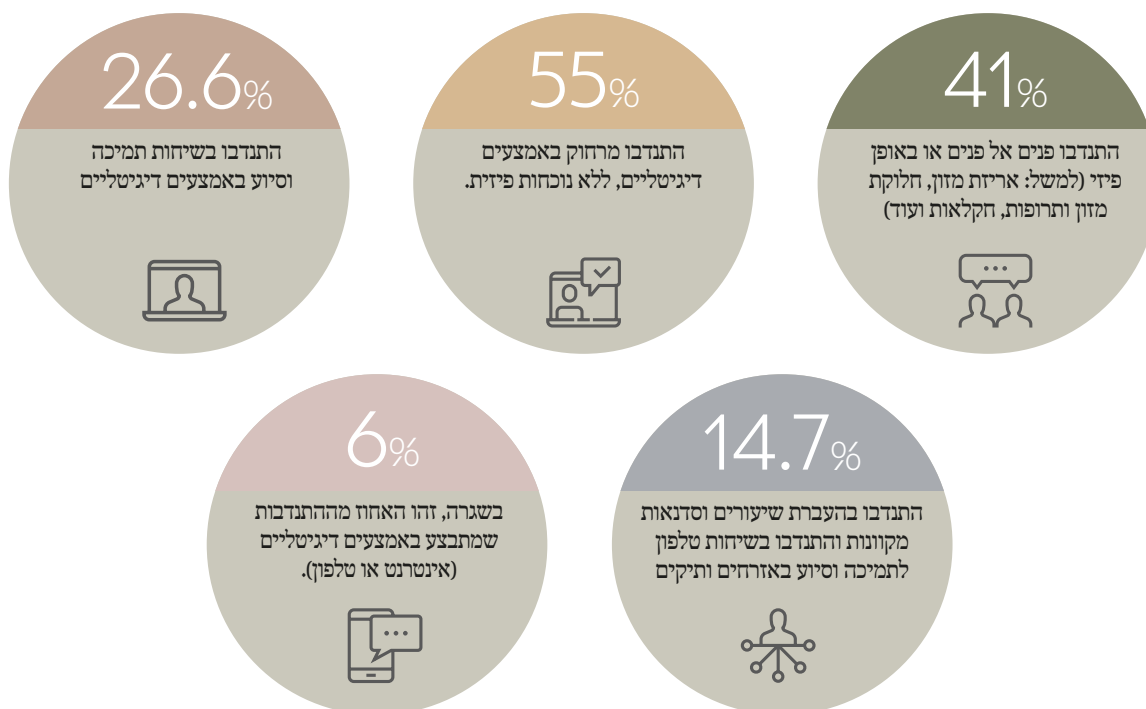
4. Whittaker, J., McLennan, B., & Handmer, J. (2015). A review of informal volunteerism in emergencies and disasters: Definition, opportunities and challenges. *International journal of disaster risk reduction*, 13, 358-368.

שיעור האזרחים שדיווחו שהתנדבו בתקופת משבר הקורונה

סגנונות ההתנדבות בזמן משבר הקורונה

מהנתונים עולה כי בתקופת המשבר בלטו סגנונות התנדבות חדשים מאלו המוכרים.

תחומי הפעילות ההתנדבותית

המתנדבים בתקופת משבר הקורונה התנדבו במגוון תחומים. הבולטים שבהם היו: סיוע במזון ובתרופות לאוכלוסיות מוחלשות, תמיכה נפשית וסיוע רגשי, העברת סדנאות או שיעורים מקוונים, שיחות טלפון להפגת בדידות של קשישים ואנשים בבידוד וארגון יוזמות קהילתיות לתמיכה הדדית.

נשים התנדבו באופן נרחב יותר בתחומי התמיכה הנפשית והסיוע הרגשי; בשיחות טלפון להפגת בדידות ובסיוע לילדים ולמבוגרים, בפעילויות הפגה באמצעות סדנאות ושיעורים מקוונים. גברים התנדבו יותר בתחום הסיוע הפיזי, במזון ובתרופות לאוכלוסיות מוחלשות. שיעור דומה של גברים ונשים יזמו וארגנו יוזמות קהילתיות לתמיכה הדדית. בקרב המתנדבים מהחברה הערבית, רובם הגדול עסקו בסיוע במזון ובתרופות לנזקקים (50%) אך גם תחומי התמיכה הנפשית והסיוע הרגשי והסיוע לילדים ולמבוגרים היו תחומי התנדבות משמעותיים עבור קבוצת אוכלוסייה זו.

מבחינה גיאוגרפית, יותר אנשים המתגוררים בצפון ובדרום עסקו בתחומי הסיוע במזון ובתרופות לאוכלוסיות מוחלשות ובתמיכה נפשית וסיוע רגשי, לעומת אנשים המתגוררים במרכז.

התמונה המצטיירת היא שהיקפי ההתנדבות בפריפריה הגאוגרפית חברתית ובקרב אוכלוסיות מוחלשות (אזרחים מהחברה הערבית) היו גבוהים יותר, ובהתאם המתנדבים התמקדו בסיוע במזון, בתרופות ובתמיכה נפשית במענה למצוקות המאפיינות את האוכלוסיות הללו בשגרה אשר התגברו בזמן המשבר.

בנוסף לכך, בלט חלקם של המתנדבים בסיוע לילדים או מבוגרים בפעילויות הפגה, פנאי והעברת סדנאות ושיעורים מקוונים. תחום פעילות זה היה משמעותי על רקע השבתת מערכת החינוך והבידוד אליו נדרשו אוכלוסיות שונות בזמן המשבר.

תחומי הפעילות של המתנדבים בתקופת משבר הקורונה

שיעור המתנדבים שדיווחו על התנדבות בתחומים אלה

סד"כ	ערבים	יהודים	נשים	גברים	צפון	דרום	ירושלים	מרכז	
38.2%	50.0%	35.6%	36.3%	40.0%	46.4%	42.9%	18.8%	33.3%	סיוע במזון ותרופות לאוכלוסיות מוחלשות
26.6%	16.7%	28.9%	29.9%	23.7%	21.4%	42.9%	37.5%	19.0%	תמיכה נפשית או סיוע רגשי מרחוק
14.7%	11.1%	15.6%	23.8%	6.8%	14.3%	9.5%	25.0%	19.0%	העברת סדנאות או שיעורים מקוונים
14.5%		17.8%	27.1%	3.4%	21.4%	14.3%	25.0%	4.8%	שיחות טלפון להפגת בדידות של אזרחים ותיקים
8.1%		10.0%	7.8%	8.5%	17.9%		18.8%		ארגון יוזמה קהילתית לתמיכה הדדית בשכונה
1.9%	5.6%	1.1%	3.6%		4.8%				חקלאות
0.9%		1.1%	1.7%					4.8%	החלפת אנשי צוות חסרים במסגרות או מוסדות
17.6%	16.7%	17.8%	14.1%	20.6%	14.3%	9.5%	18.8%	28.6%	אחר

התנדבות בקרב אנשים שהוצאו ממעגל התעסוקה בעקבות משבר הקורונה

אחד מהמאפיינים של משבר הקורונה הוא הגידול בשיעורי האבטלה והיציאה ממעגל התעסוקה בישראל. שיעור ההתנדבות בקרב אנשים שהוצאו משוק התעסוקה היה גבוה משיעור ההתנדבות בכלל האוכלוסייה⁵. 25% מהאוכלוסייה מעל גיל 18, שהוצאה ממעגל התעסוקה בעקבות משבר הקורונה (הוצאו לחל"ת או פוטרו), דיווחו כי התנדבו בתקופת משבר הקורונה. נתון זה גבוה משיעור ההתנדבות שדווח באוכלוסייה הכללית במשבר, שעמד על 20.3%. מעניין לראות שבקרב האוכלוסייה הערבית שהוצאה ממעגל התעסוקה שיעור המתנדבים היה גבוה יחסית (35%).

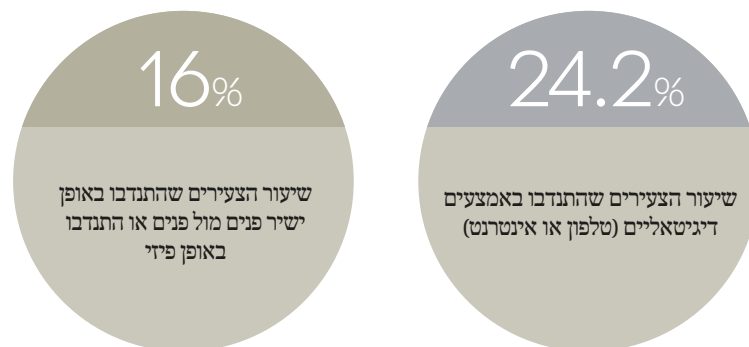
ניתן להציע מספר הסברים אפשריים לממצאים אלה. ראשית, הרצון של אנשים שהוצאו ממעגל התעסוקה להמשיך להרגיש משמעותיים, תורמים ויצרניים. שנית, יותר זמן פנוי, כתוצאה מאובדן המסגרת התעסוקתית. שלישית, תקווה שבאמצעות התנדבות ייווצר חיבור שיסייע בחזרה למעגל התעסוקה, באמצעות קשרים, ניסיון שיצברו וכיו"ב. 18.5% מהאנשים שנפלטו ממעגל התעסוקה התנדבו באמצעים דיגיטליים (טלפון או אינטרנט).

בקרב האוכלוסייה שהוצאה ממעגל התעסוקה ולא התנדבה במשבר, 65% דיווחו שהיו מוכנים ורוצים להתנדב. החסמים העיקריים שלהם להתנדבות, היו: חשש להידבק בנגיף הקורונה במהלך ההתנדבות (35%), נתון שאפיין בעיקר את האוכלוסייה המבוגרת שנפלטת משוק התעסוקה; הטיפול בילדים קטנים בבית (25%); אנשים הטרודים במצב הכלכלי ולכן מרגישים שאינם פנויים להתנדב (14%); ואנשים שאינם יודעים היכן להתנדב (11%).

התנדבות ומעורבות חברתית של צעירים/ות במשבר הקורונה⁶

נראה כי בתקופה זו עקב הגבלות הבריאות, אזהרות ותיקים רבים לא יכלו להתנדב והרבה מאוד צעירים תפסו את מקומם. חלקם היו חדשים לגמרי לעולם ההתנדבות וחלקם הגבירו והרחיבו את העשייה ההתנדבותית הקודמת שלהם.

5. מתוך סקר אינטרנטי ייעודי בקרב 304 גברים ונשים, בגילאי 18 ומעלה, גולשי אינטרנט, שהוצאו ממעגל התעסוקה בעקבות משבר הקורונה, מהמגזר היהודי והערבי במדינת ישראל. במהלך השבוע האחרון של חודש מרץ 2020.

6. מתוך סקר אינטרנטי מייצג בקרב 500 משיבים, בגילאי 18-35 המהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה במדינת ישראל (גולשי אינטרנט). הסקר נערך בשבוע הראשון של מאי 2020. הסקר נערך בתמיכת קרן גנדי.

ההתנדבות באמצעים דיגיטליים בלטה יותר בקבוצת הצעירים בגילאי 18-24 מאשר הצעירים הבוגרים יותר (35-25). בנוסף, כשליש מהצעירים ציינו שהאפשרות לקיים פעילות למען מטרות חברתיות מהבית דרך האינטרנט, תעודד אותם להיות מעורבים חברתית ולהתנדב גם בשגרה. כך, ניכר כי בקבוצת הצעירים נעשה שימוש בסגנון ההתנדבות באמצעים דיגיטליים כסגנון התנדבות מרכזי ומשמעותי בתקופת משבר הקורונה, אף יותר מאשר ההתנדבות הפיזית. ניתן להסביר זאת באמצעות הידע, השליטה הגבוהה יותר והחשיפה המוקדמת של צעירים להתנהלות באמצעים דיגיטליים כמו רשתות חברתיות ותוכנות תקשורת שונות. ניכר כי בשונה מקבוצות מבוגרות יותר באוכלוסייה, קבוצה זו מרגישה בנוח עם ההתנדבות באמצעים הדיגיטליים ואף מעוניינת להרחיב את השימוש בהם גם בשגרה.

שיעורי ההתנדבות והמעורבות החברתית היו גבוהים יותר בקבוצת האוכלוסייה בגילאי 18-24 מאשר קבוצות הגיל של גילאי 25-30 ו-31-35. בהתאם, שיעורי ההתנדבות של צעירים המרוויחים משכורת פחותה מהממוצע במשק היו גבוהים יותר משל צעירים המרוויחים משכורות סביב הממוצע או גבוהות מהממוצע במשק. ניתן להסביר זאת באמצעות העובדה שצעירים בגילאי 18-25 הנמצאים בתחילת דרכם בשוק התעסוקה התנדבו בשיעורים גבוהים יותר מצעירים בגילאי 25-35.

בדומה לפער המגדרי בשיעורי ההתנדבות הכלליים בתקופת הקורונה, שיעורי ההתנדבות בקרב גברים צעירים (41.7%) היו גבוהים יותר מאשר בקרב נשים צעירות (25.3%). ניתן להסביר את הפער הזה באמצעות היותן של חלק מהצעירות אימהות, אשר בעקבות השבתת מערכת החינוך טיפלו בילדיהם. ממצא זה מתקשר גם לממצא נוסף. צעירים ללא ילדים ולא נשואים התנדבו בשיעורים גבוהים יותר מאשר צעירים נשואים עם ילדים. בנוסף, שיעורי ההתנדבות של צעירים המתגוררים בצפון ובדרום (פריפריה גאוגרפית) היה גבוהים יותר מאשר שיעורי המעורבות וההתנדבות של צעירים הגרים באזור המרכז ובאזור ירושלים. צעירים בעלי השכלה אקדמית התנדבו בשיעורים גבוהים יותר מאשר צעירים בעלי השכלה תיכונית. לבסוף, שיעורי המעורבות של צעירים יהודים (34%) היו גבוהים יותר מאשר של צעירים מהחברה הערבית (26%).

מרבית המתנדבים לקחו חלק בפעילויות של מעורבות חברתית או התנדבות גם בשגרה לפני פרוץ משבר הקורונה (82%). עם זאת, פחות מחצי מאלו שלקחו חלק בפעילות כזו טרם המשבר עשו זאת באופן קבוע. כלומר, מרבית הצעירים שלקחו חלק בפעילויות המעורבות החברתית וההתנדבות בתקופת משבר הקורונה, היו צעירים שלא היו מעורבים בעולם ההתנדבות בצורה קבועה קודם לכן ויש לשער שההתנדבות בזמן המשבר סיפקה להם חשיפה והתנסות בזירה ההתנדבותית. אכן, הרוב הגדול של הצעירים שהתנדבו בתקופת הקורונה (77.7%) העריכו כי בתום תקופת מגפת הקורונה ימשיכו את פעילות המעורבות החברתית וההתנדבות גם בשגרה.

מעניין להיווכח שבצד ההגעה למעורבות בפעילות החברתית ולהתנדבות במשבר הקורונה דרך אמצעים מוכרים כמו חברים, מכרים ובני משפחה; דרך מקום העבודה; ודרך ארגונים ופרויקטים בהם מעורבים הצעירים בשגרה, חלק משמעותי מהצעירים שהתנדבו במשבר הקורונה הגיעו לפעילות זו דרך יוזמה או התארגנות פרטית שלהם או של חבריהם (19.3%), דרך הקהילות שהם חברים בהם (18.1%) ודרך מודעות שראו ברשתות החברתיות (17%). היזמות וההתארגנות הפרטית בלטה עוד יותר בקבוצת הצעירים בני ה-18-24 לעומת קבוצת הצעירים בני ה-31-35. חשוב לציין כי הממצאים הללו היו דומים בקרב צעירים מאזורים גיאוגרפיים שונים ובקרב צעירים ערבים ויהודים, כמו גם חילוניים ודתיים. כך, נראה כי הצעירים מתאפיינים ביזמות והתארגנות חברתית עצמאית ועושים שימוש נרחב באמצעים דיגיטליים במסגרת היזמות החברתית וההתנדבות שלהם.

עד כה הצגנו נתונים כלל-ארציים אודות התנדבות ומתנדבים. בחלק הבא נציג נתונים על ההתנדבות בזירות השונות בהן פעלו מתנדבים בתקופת משבר הקורונה: התנדבות במסגרת המרכז לסיוע לאזרח, התנדבות ברשויות המקומיות והתנדבות בארגונים החברתיים.

התנדבות במסגרת מרכז הסיוע לאזרח

נתונים נוספים על התנדבות בתקופת משבר הקורונה עולים מהתבוננות בפעילות מרכז הסיוע לאזרח (מרס"ל) שפעל בבסיס פיקוד העורף בשותפות בין מגזרית (אשר כללה את פיקוד העורף, משרדי הממשלה, רשויות מקומיות, ארגוני התנדבות ועסקים) מה- 22.3.2020 ועד סוף חודש מאי 2020. יעוד המרכז כפי שהוגדר בתחילת דרכו היה מתן מענה אינטגרטיבי לצרכי האוכלוסייה בסיכון, באופן עיתי ומתמשך, בשיתוף משרדי ממשלה, רשויות מקומיות, ארגוני התנדבות, המגזר עסקי וצה"ל, באמצעות הקמת מרכז סיוע לאזרח ברמה ארצית, כל זאת על מנת לתמוך את ההתמודדות עם מגפת הקורונה. בפעילות המרכז לקחו חלק 47 ארגוני מתנדבים יחד עם רשויות מקומיות המפעילות מתנדבים ומשרדי הממשלה. לפי נתוני המרס"ל, הופעלו בממוצע בכל יום כ 85,000 מתנדבים שפעילותם תואמה על ידי המרכז. בסך הכל 262,560 מתנדבים לקחו חלק במשימות סיוע אזרחי שתואמו ע"י המרס"ל (לצד 7,500 חיילים) והיוו מכפיל כח משמעותי לפעילות צה"ל והרשויות המקומיות. מספר הארגונים שלקחו חלק בפעילות המרכז כמו גם היקפי ההתנדבות שתואמה דרכו, היו גדולים באופן משמעותי ביחס למצבי חירום קודמים (למשל מבצעי צוק איתן, עמוד ענן ועופרת יצוקה בדרום). כך למשל, ההכנה, האריזה והחלוקה של 75% מתוך כ 5 מיליון מנות מזון שחולקו לקשישים ונזקקים, נעשתה באמצעות מתנדבים.

הפעילויות המרכזיות בהן עסקו המתנדבים שפעילותם תואמה ע"י המרס"ל היו: רכישת ומסירת מזון ותרופות למבודדים; אריזת וחלוקת מזון; שינוע; שיחות טלפון לתמיכה באזרחים ותיקים מבודדים; עזרה בחקלאות; יוזמות קהילתיות לתמיכה הדדית בשכונות; פעילות הפגה לילדים ולאנשים עם מוגבלות; ייעוץ ותמיכה נפשית באמצעים דיגיטליים; וסדנאות שיעורים מקוונים.

האוכלוסיות המרכזיות שעמן עבדו הארגונים היו קשישים, ילדים, משפחות המוכרות לרווחה, אנשים בבידוד, משפחות שאינן מוכרות לרווחה, משפחות חד-הוריות, משפחות בהן ילדים עם מוגבלות, אנשים עם מוגבלות ועולים חדשים.

ייחודיותו של המרס"ל היתה בחיבורים ובהיכרות שנוצרה בין ארגוני ההתנדבות לנציגי הממשלה והשלטון המקומי. הפעילות במרס"ל התבססה על עבודה בין-מגזרית משותפת, כל פעולה תואמה מערכתית, ובכך המרס"ל היווה דגם לשיתוף ותיאום בין מגזרי של אנשי מקצוע מתנדבים והתנדבות. עוד על פעילות המרס"ל והשלכותיה, בהמשך מסמך זה.

התנדבות ברשויות המקומיות

אחד ממוקדי ההתנדבות המשמעותיים בזמן משבר הקורונה היה ביחידות ההתנדבות ברשויות המקומיות. מתנדבים פעלו במסגרת הרשויות המקומיות, תוך שיתופי פעולה עם ארגונים בחברה האזרחית וחברות עסקיות. הפעילות ההתנדבותית אורגנה והובלה על ידי יחידות ההתנדבות הרשותיות ולקחו בה חלק גם מרכזי הצעירים ברשויות ומנהלי ההתנדבות הרשותיים בחינוך. מהנתונים שנאספו ברשויות המקומיות⁷ עולה כי 51,500 מתנדבים הופעלו ע"י יחידות ההתנדבות ברשויות המקומיות בחודשים מרץ-מאי 2020. הפעולות המרכזיות של המתנדבים ברשויות המקומיות היו רכישת, אריזת וחלוקת משלוחי מזון ותרופות (89%), שיחות סיוע לאזרחים ותיקים (86%), סדנאות ושיעורים מקוונים (48%), סיוע בתגבור מוקדי הסיוע הטלפוניים העירוניים (27%), וסיוע למשפחות בהן ילדים עם מוגבלות (26.3%).

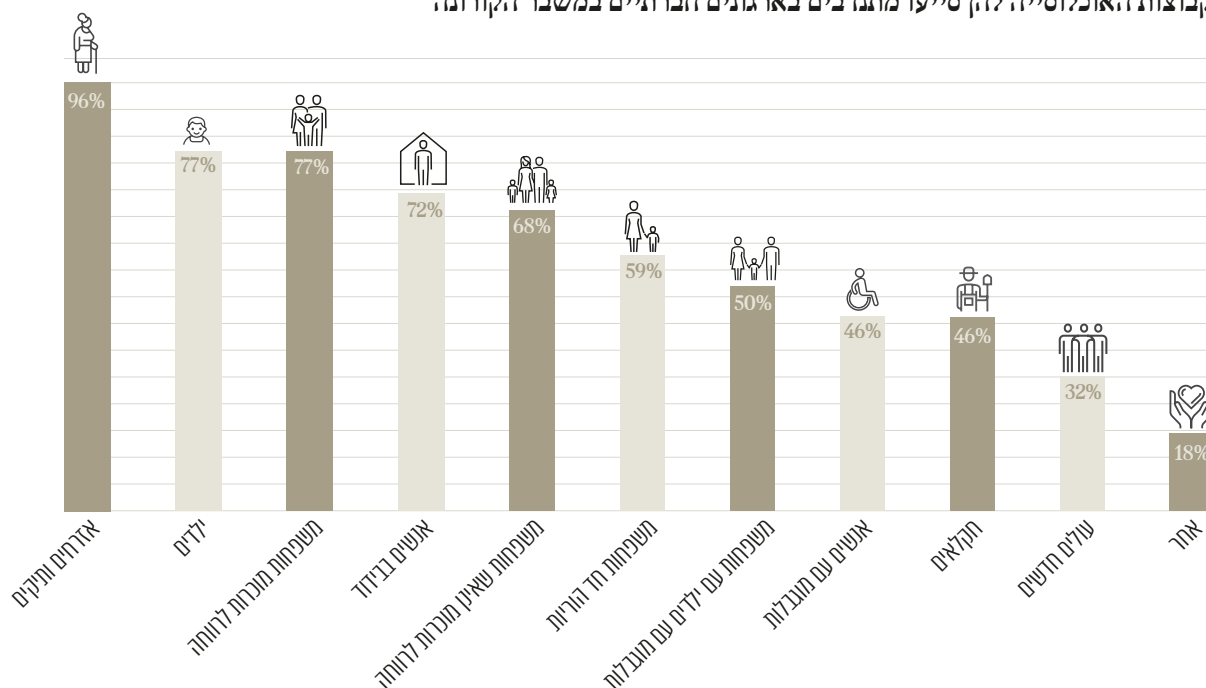
רכזי ההתנדבות ברשויות המקומיות התמודדו עם מגוון קשיים, שנבעו מהתגברות הצרכים במשבר והצורך לגייס ולהפעיל מספר גדול של מתנדבים בשעת חירום. בין השאר הם הצביעו על קשיים תקציביים המקשים על הבטחת ציוד מיגון למתנדבים ומתן סיוע כספי למשפחות נזקקות; קושי בהתמודדות עם הצרכים המתגברים של אוכלוסיות במצוקה ברשות המקומית בכל הקשור למזון, תרופות ציוד בסיסי לתינוקות וצרכים של משפחות בהן ילדים עם מוגבלות ומשפחות שאינן מוכרות לרווחה ונקלעו לקשיים כלכליים. כמו כן עלה קושי לגייס מתנדבים נוספים על מנת לספק מענים לצרכים המתגברים ברשות. חלק מהרכזים אף הצביעו על קושי במידע ועל הצורך במערך רשותי שינתב בין צרכים ומענים, ועל הצורך בסיוע בניהול מערך המתנדבים ובמתן מענים טכנולוגיים לארגון עבודת המתנדבים.

7. מתוך סקר שנערך בקרב 142 רכזי יחידות התנדבות ברשויות המקומיות בישראל במאי 2020 ע"י תחום ההתנדבות במשרד הרווחה והשירותים החברתיים.

התנדבות בעמותות חברתיות

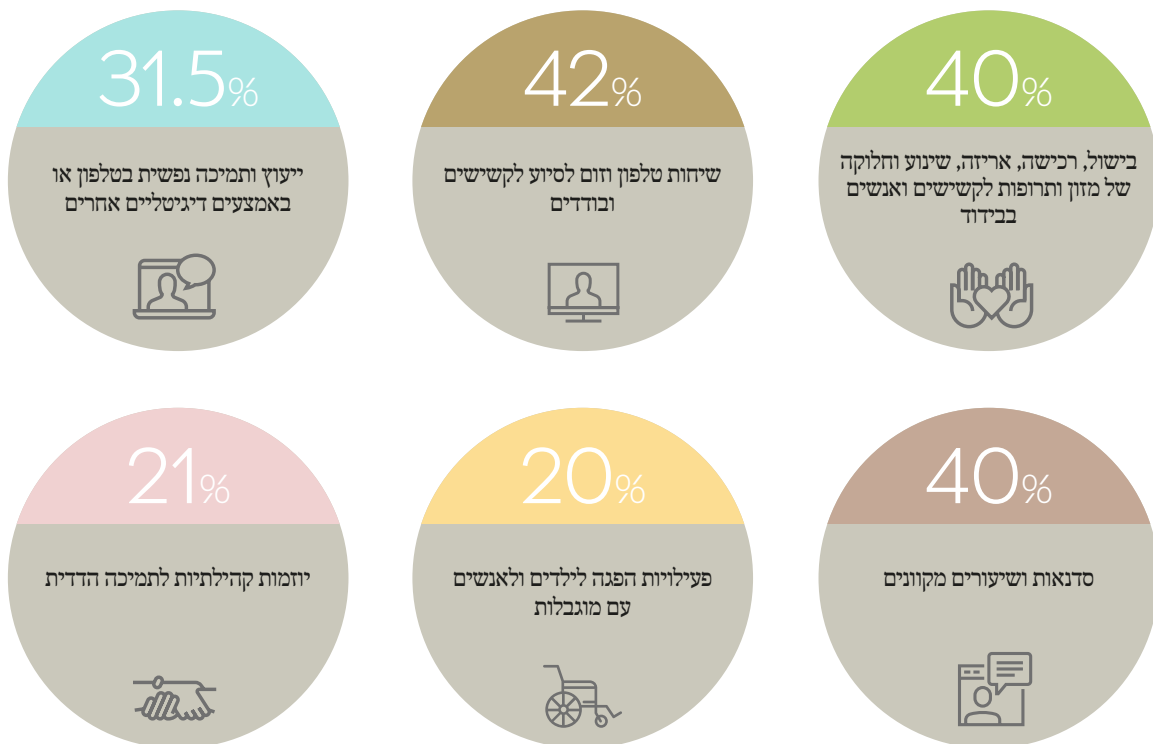
ההתנדבות במסגרת עמותות חברתיות בחברה האזרחית הייתה אף היא מוקד פעילות חשוב ומרכזי בהתנדבות במשבר הקורונה. בצד ארגוני מתנדבים שעיקר פעילותם הוא הפעלת מתנדבים שפעלו במסגרת מרכז הסיוע לאזרח (47 ארגונים), פעלו עמותות רבות נוספות באופן עצמאי תוך שהן מסייעות לאוכלוסיות היעד של העמותה ולאוכלוסיות נוספות. העמותות המפעילות מתנדבים בשגרה, הסבו את פעילותן ופעילות המתנדבים שלהם בהתאם לצרכי השעה ולצרכים שעלו בקרב הלקוחות שלהם בתקופה זו. העמותות התאימו את תפקידי המתנדבים למצב וחלקן יצרו תפקידים חדשים, בהתאם לצרכים. קבוצת האוכלוסייה המרכזית לה סייעו מתנדבים בארגונים החברתיים במשבר הייתה הקשישים (96% מהארגונים שהפעילו מתנדבים סייעו לקבוצה זו)⁸. קבוצות נוספות היו: ילדים (77%), משפחות מוכרות לשירותי הרווחה (77%), אנשים בבידוד (72%), משפחות שאינן מוכרות לשירותי הרווחה (68%), משפחות חד הוריות (59%), משפחות בהן ילדים עם מוגבלות (50%), אנשים עם מוגבלות (46%) ועולים חדשים (32%). כפי שניתן לראות, המתנדבים סייעו למגוון קבוצות באוכלוסייה שחוו מצוקה במשבר, עם דגש על הקבוצות המוחלשות ביותר. מעניין לראות שמספר גדול של ארגונים חברתיים סייע למשפחות שאינן מוכרות לשירותי הרווחה, כלומר משפחות חדשות שנוספו למעגל המצוקה ונזקקו לסיוע.

קבוצות האוכלוסייה להן סייעו מתנדבים בארגונים חברתיים במשבר הקורונה

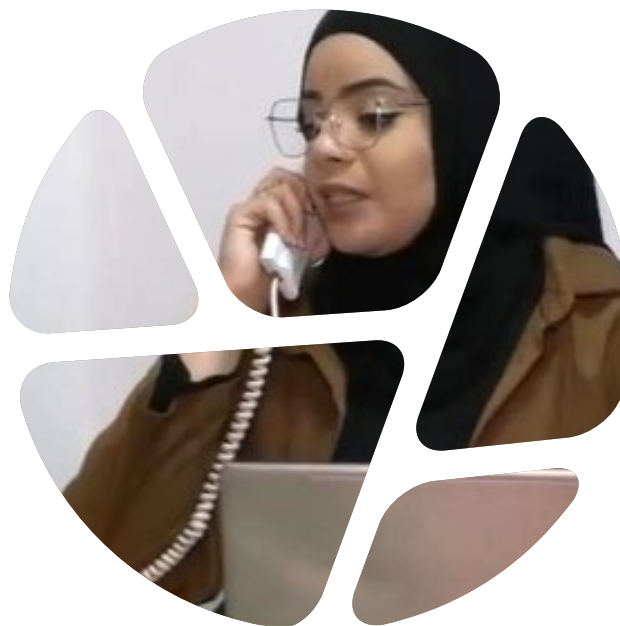

8. מתוך סקר שנערך בקרב 212 רכזי התנדבות ומנהלי פרויקטים בעמותות במאי 2020 ע"י המועצה הישראלית להתנדבות.

המתנדבים בעמותות החברתיות עסקו במגוון רחב של פעולות אשר כללו:

וכן סיוע למשפחות בהן ילדים עם מוגבלות, הסעת עובדי סיוע ועזר; וסיוע בייעוץ משפטי וכלכלי.

סיכום - מאפייני המתנדבים, ההתנדבות והמעורבות החברתית במשבר הקורונה

לסיכום, תקופת משבר הקורונה התאפיינה בפעילות נרחבת ומשמעותית של מתנדבים שפעלו לצד רשויות המדינה בסיוע למספר גדול של אזרחים ממגוון קבוצות בחברה הישראלית, בהתמודדות עם המשבר. אף כי הירתמות מהירה של אזרחים בישראל להתנדבות מוכרת גם מתקופות חירום קודמות¹⁰, במשבר זה בלטו כמה מאפיינים חדשים של המתנדבים ופעילות המעורבות החברתית וההתנדבות.

1 פרופיל המתנדבים היה של מתנדבים צעירים יותר, רבים מהם צעירים אשר הוצאו לחל"ת או פוטרו ונשארו בביתם. קבוצה זו בלטה יותר בקרב המתנדבים גם משום שקבוצת המתנדבים בני הגיל של 65 + המהווים כ-35% מהמתנדבים בשגרה, לא יכלו לקחת חלק בהתנדבות פיזית עקב מגבלות הריחוק החברתי. השתתפות רחבה של צעירים מצאה ביטוי גם באופן עצמאי וגם באמצעות מרכזי הצעירים, תנועות נוער ותנועות אחרות של צעירים (למשל סטודנטים). ארגונים אלה פעילים בהתנדבות ובמעורבות חברתית בשגרה, אך בזמן משבר הקורונה הכפילו את השתתפותם בפעילות.

2 שנית, בזמן משבר הקורונה התרחבה מאוד ההתנדבות באמצעים דיגיטליים. התנדבות זו מצאה ביטוי בפעילויות שונות כגון תמיכה נפשית וסיוע רגשי; קשר והפגת בדידות של אזרחים ותיקים ומבודדים; העברת סדנאות ושיעורים מקוונים; ניהול והפעלת יוזמות קהילתיות. אף כי סגנון התנדבות זה התקיים במידה רבה מכורח המציאות כתוצאה מהנחיות הבריאות, הבידוד והריחוק החברתי, אימוץ והתאמת הכלים הדיגיטליים למשימות ההתנדבות היה מהיר יחסית ואיפשר הרחבה משמעותית של פעילות ההתנדבות מהבית שאינה פיזית. ההתנדבות באמצעים דיגיטליים אפשרה לקבוצות שונות להצטרף ולהתמיד במעגל ההתנדבות, כמו למשל קשישים, אנשים בקבוצות סיכון בריאותי, ונשים שטיפלו בילדים בזמן השבתת מערכת החינוך. שימוש בכלים דיגיטליים איפשר גם פיתוח צורות חדשות של התנדבות כמו למשל גיוס מתנדבים על בסיס מיקום גיאוגרפי, בו מגויס מתנדב קרוב אשר מוכן לסייע במשימה מסוימת ללא היכרות מקדימה או השתייכות ארגונית. הכלים הדיגיטליים סייעו גם בהפניית מתנדבים, בתיאום פעילויות של מתנדבים ופעילות משותפת של ארגוני מתנדבים כפי שבא לידי ביטוי למשל בקבוצת הווטס-אפ המשותפת של ארגוני ההתנדבות, שבה לקחו יותר מ-250 אנשים.

10. קוליק, ל. (2015). התנדבות בצבע אדום: חוויית ההתנדבות בקרב מתנדבי צוק איתן. ירושלים: ג'וינט ישראל.

בזמן המשבר בלטה יזמות והתארגנות חברתית וקהילתית משמעותית אשר באמצעותה גויסו והופעלו מתנדבים חדשים ואשר התאפיינה **בחדשנות בפעולות ובאופני ההתנדבות**. בתקופה שבין מרץ 2020 למאי 2020 הושקו יותר מ-70 יוזמות חברתיות וקהילתיות, שמטרתן סיוע לאוכלוסייה בעקבות משבר הקורונה. ביניהן ניתן למנות למשל: מיזם "מעמקים" שנועד לסייע למשפחות שכולות בתקופת הקורונה; מיזם "עסקים חזקים בזמן קורונה"; יוזמת "אמץ רופא" לסיוע לאנשי צוותים רפואיים וצוות סיעודי לקבל מענה לצרכים שלהם בתקופת הקורונה; יוזמת "בלוג קורונה ישראל" שהוקמה על מנת להנגיש למקבלי ההחלטות, לתקשורת ולציבור תכנים מקצועיים בנוגע למשבר הקורונה; "סולידריות ישראלית" - יוזמה לעזרה הדדית בעקבות משבר הקורונה; מוקד בסיוע אמהרית לטובת מבוגרים ועולים חדשים שאינם דוברי עברית, בכדי לסייע בתהליך הגשת הבקשות להכנסה/דמי אבטלה/זקנה; מרכז חירום ומוקד ארצי לסיוע לתושבים מהחברה הערבית שנפגעו במשבר הקורונה; פרויקט Door 2 Dor יוזמה שהוקמה על ידי צעירים, המאפשרת למאות צעירים מרחבי הארץ לרכוש עבור מבודדים ואנשים במצוקה את מה שהם צריכים; ומיזם "שמחים לדבר" שבו צעירים סייעו לקשישים באמצעות שיחות טלפון קבועות.

ייחודיותה של התקופה באה לידי ביטוי גם בריבוי היוזמות הטכנולוגיות שפותחו במהלכה. היוזמות כללו אתרי אינטרנט, אפליקציות בטלפונים חכמים, מערכות איסוף מידע ועוד, מרביתן ממשיכות לפעול גם בימים אלה בחיבור בין היזמים והעשייה בשדה. למשל, אפליקציית "חגי" שמסייעת לארגוני מתנדבים ורשויות בניהול וארגון חלוקת משלוחי מזון; "באר המשאלות" אפליקציה להוקרת פעילות מתנדבים; "הלפי", "טריביו" ו"גיפטד", המחברות בין צרכים לבין מתנדבים.

בנוסף ליזמות, נראו במשבר הקורונה מגוון רחב של תחומי וסוגי הפעילויות שבהן לקחו חלק המתנדבים. אף שפעולות אלה כללו גם פעולות עזרה מיידית לצרכים בסיסיים, פעילויות ההתנדבות בעת משבר הקורונה התרחבו מעבר לפעולות המוכרות וכללו יזמות וחדשנות בהתנדבות. מבין הפעולות הללו ניתן להזכיר ליווי צעירים שהוצאו לחל"ת או פוטרו מול מוסדות ממלכתיים למיצוי זכויותיהם; סיוע טכנולוגי וסיוע באוריינות דיגיטלית; יצירת תכנים מקוונים וערכות פעילות למגוון אוכלוסיות; סיוע וייעוץ רפואי דיגיטלי; סיוע בהסברה ובהעלאת מודעות להנחיות משרד הבריאות; וסיוע וליווי של בני נוער חסרי עורף משפחתי שנשארו בפנימיות או נאלצו לחזור לבתיהם.

נראו שיעורי התנדבות גבוהים יחסית בקרב האוכלוסייה הערבית ובקרב אנשים המתגוררים בפריפריה הגיאוגרפית. נראה כי פוטנציאל ההתנדבות בקרב קבוצות אלה הוא גבוה ובא גם לידי ביטוי ביוזמות מקומיות וקהילתיות בחברה הערבית ובפריפריה הגיאוגרפית.

3. שותפויות בין-ארגוניות ובין-מגזריות בהתנדבות במשבר הקורונה - דילמות ואתגרים

אחד מהשינויים המרכזיים ביחס להתנדבות בתקופות חירום קודמות, בא לידי ביטוי במשבר הקורונה בעבודה בין-ארגונית ובין-מגזרית משותפת, בניהול והפעלת מתנדבים.

המיזם הבין-מגזרי הגדול ביותר בהקשר זה היה מרכז הסיוע לאזרח (מרס"ל), במסגרתו פעלו כ-47 ארגוני מתנדבים יחד עם משרדי ממשלה, רשויות מקומיות וארגונים עסקיים. המרס"ל הוקם ביוזמת פיקוד העורף, משרדי הממשלה והרשות הישראלית להתנדבות. מבנה המרס"ל כלל שבעה "דסקים". דסק מחוזות (רשויות מקומיות), דסק צה"ל, דסק משרדי ממשלה (משרד רוה"מ, משרד הרווחה, משרד החינוך, משרד הבריאות, המשרד לשוויון חברתי, משרד הקליטה, רשות החירום הלאומית (רח"ל) והרשות להתנדבות ישראלית), דסק ארגוני מתנדבים (משאבי אנוש וכוח אדם לכל צורך שעולה), דסק ארגוני צרכים מנטליים (ארגוני סיוע רגשי ונפשי) ודסק ארגוני מזון (איסוף, הכנה, קטיף, רכש מזון). המרכז פעל בצורה מתואמת לגיבוש צרכים, סדרי עדיפויות והתאמת מענים על בסיס מיצוי היכולות של צה"ל, משרדי ממשלה, רשויות מקומיות, ארגונים חברתיים ועסקים ברמה הארצית, המחוזית והמקומית.

ה"דסקים" פעלו בצורה מתואמת אל מול צרכים שהועברו אליהם מרשויות מקומיות, משרדי ממשלה וארגונים בחברה האזרחית. בכל מקרה של העלאת צורך נפתחה פניה ותואם מענה של הפעלת מתנדבים, תוך מעקב על עמידה בלוחות הזמנים שהוגדרו עד להשלמת המשימה. ניהול המשימות והמתנדבים התבצע באמצעות מערכת דיגיטלית ייעודית שנבנתה למרס"ל. השימוש במערכת איפשר את תכלול המידע, את השליטה במשימות השונות ותיאום בין הארגונים הרבים שהיו מעורבים בפעילות במרס"ל.

הארגונים שלקחו חלק בעבודת המרכז לסיוע לאזרח העידו כי הפעילות במסגרתו:

סייעה בחיבור בין צורכי הרשויות המקומיות לארגונים ולמענים שהמתנדבים בהם מספקים

75%

סייעה להם בחיבור בין ארגונים שונים לצורך עבודת המתנדבים

70%

סייעה להפעיל מתנדבים במקומות שבהם היו הגבלות ומחסומים

50%

סייעה בקידום שיח מקצועי בארגונים

42%

סייעה במתן ציוד מגן למתנדבים

25%

סייעה בהגדרת נהלי עבודה מותאמים למצב החירום למתנדבים וסיוע במשימות שהארגון לא יכול היה לבצע לבדו

17%

9. מתוך סקר שנערך בקרב 47 ארגוני המתנדבים שהיו שותפים במרס"ל במאי 2020, ע"י המועצה הישראלית להתנדבות. שיעור הארגונים שדיווחו שהפעילות במסגרת המרס"ל סייעה להם בתחומים המופיעים בתרשים.

הארגונים ציינו כי הועמקו הקשרים והעבודה עם הרשויות המקומיות, שהפעילות המשותפת יצרה חיבור מקצועי בין כלל הגופים, ותרמה להעלאת צרכים ולמידה של השטח תוך כדי תנועה. השיח המקצועי, הקרבה והזמינות של כל אנשי המקצוע תחת קורת גג אחת אפשרה לדעתם טיפול בבעיות ומציאת פתרונות זמינים ומהירים. בנוסף, שיתוף הפעולה איפשר להם להרחיב את פעילות המתנדבים לאזורים גיאוגרפיים חדשים וגרם לכך ששיתוף הפעולה בין הארגונים החברתיים עצמם, התרחב בצורה משמעותית. יתר על כן, הארגונים ציינו כי שיתוף הפעולה שהתרחש במרס"ל היה מכפיל כח משמעותי והציעו לייצר פלטפורמה דומה לפעילות בשגרה.

עם זאת, תפעול המרס"ל העלה גם כמה אתגרים משמעותיים בעבודה הבין-מגזרית בהתנדבות. ראשית, ניכר חסרונה של מערכת מידע ארצית לגבי המתנדבים הפועלים בארגונים וברשויות השונות. מערכת מידע כזו יכולה להקל ולסייע רבות בעבודת תיאום המתנדבים, רתימתם למשימות שונות (הדורשות התמחויות ויכולות שונות) באזורים שונים בארץ ויכלה לחסוך משאבים רבים.

שנית, העבודה המשותפת בין הארגונים חייבה השקעת משאבים ולמידה אודות הדרכים לעבודה משותפת, תוך צורך במתן תשומת לב לצרכי הארגונים והמתנדבים והעדפותיהם, כמו גם להבדלי העוצמה ביניהם וצורך במתן חיבור ושייכות למרכז לאורך זמן. על מנת לשמר את העבודה המשותפת ולחזק אותה לקראת המשברים הבאים, נראה שיש צורך בשימור הקשר שנוצר בין הארגונים במרס"ל והעמקתו בשגרה.

שלישית, על אף עבודת התכלול והתיאום המעמיקה היו מקרים שבהם היה כפל חלוקה, למשל בין חלוקה של צה"ל לחלוקה עצמאית של ארגונים במקומות שונים בארץ. רביעית, ניכר הצורך בחיזוק הקשר בין הרשויות המקומיות לארגוני המתנדבים בשגרה. חיזוק הקשר בשגרה יאפשר עבודה משותפת ומתואמת טובה יותר גם במצבי חירום.

בנוסף לכך, מקרב הארגונים החברתיים שלא פעלו במסגרת המרס"ל, 70% ציינו כי פעלו במגוון של שיתופי פעולה בתקופת משבר הקורונה, עם הרשויות המקומיות ומשרדי הממשלה, עם צה"ל, בתי חולים, מרפאות, בתי אבות, עם עסקים מקומיים וארציים ועם ארגונים מקבילים לשלהם¹⁰. שיתוף הפעולה התרחש סביב סוגיות של איתור צרכים, איגום משאבים, פיתוח ושיפור מענים, הפעלה של מתנדבים עבור אוכלוסיות בשלטון המקומי, פיתוח תוכניות שירות משותפות, קידום מדיניות שמביאה בחשבון מתן מענה לצרכים של אוכלוסיות שונות ועוד. כפי שביטא זאת אחד ממנהלי ההתנדבות: "עובדים עם כל מי שמוכן. זה מצב חירום לאומי, האגו בצד וכל דבר שיקדם ויעזור, יקודם".

שיתופי הפעולה הבין-מגזריים התרחשו והתאפשרו גם הודות לקבוצות קשר ב-Whatsapp בת 250 משתתפים שהפעילה הרשת להתנדבות ישראלית. בקבוצה לקחו חלק נציגי ארגונים חברתיים, משרדי ממשלה, רשויות מקומיות וארגונים עסקיים. הקבוצה שימשה לעדכון והעברת מידע בין ארגונים; הבהרת נהלים להתנדבות בתקופת המשבר; חיבור בין צרכים למענים; יצירת קשרים וחיבורים מקצועיים; הפעלת מתנדבים משותפת ועוד.

ההתנהלות הבין-מגזרית במשבר העלתה גם מספר דילמות הנוגעות לפעילותו של המגזר העסקי בזמן חירום. ראוי לציין שעסקים רבים היו מעורבים בפעילות סיוע במשבר שהתבטאה בתרומות כסף, ציוד והתנדבות עובדים. עם זאת, בחלק מהעסקים היה קושי לרתום עובדים להתנדבות. ניכר כי חשוב להתאים לעובדים בעסקים התנדבות שמחוברת לתחומי העניין הספציפיים שלהם, לשקף להם את משמעות ההתנדבות ולרתום גם את ההנהלה הבכירה להתנדבות. המקומות שבהם נצפתה הצלחה בהתנדבות עובדים היו כאשר נעשה שימוש בחוזקות העסקיות של החברה לטובת העשייה החברתית הנדרשת. למשל במקרה של חברות שיש להן יכולות שינוע משמעותיות בשגרה בהן נעשה שימוש לשינוע ציוד ומזון.

10. מתוך סקר שנערך בקרב 212 רכזי התנדבות ומנהלי פרויקטים בעמותות במאי 2020 ע"י המועצה הישראלית להתנדבות.

4. ניהול והפעלת ההתנדבות במשבר הקורונה בארגונים חברתיים - אתגרים מרכזיים

סקר שנערך בקרב 212 מנהלי ורכזי מתנדבים בארגונים חברתיים העלה כי רק כמחצית מהמנהלים והרכזים (52%) הועסקו בזמן המשבר בהיקף משרה דומה לשגרה. בקרב 11.5%¹¹ היו שינויים בהיקף המשרה, 9% הוצאו לחל"ת ו-24.3% פעלו כמתנדבים ללא העסקה בשכר (ככל הנראה כך הופעלו גם קודם לכן). כמובן שלמצב זה, בו יותר מ-20% ממנהלי ורכזי ההתנדבות הוצאו לחל"ת או שהיקפי המשרה שלהם שונו, היו השלכות משמעותיות שפגעו בניהול וארגון עבודת המתנדבים.

בנוסף, מנהלי ההתנדבות בארגונים חברתיים העידו כי הם זקוקים לידע ולכלים בנושא של ניהול ותפעול מתנדבים בשעת חירום. הם נזקקו לידע בנושאי:

הוקרת מתנדבים בחירום
(39%)

התנדבות באמצעים דיגיטליים
(43%)

שימור ומוטיבציה של מתנדבים
(48%)

ניהול שותפויות בין-מגזריות
בחירום
(39%)

ידע וכלים בנושא ניהול בתנאים
של אי-ודאות
(47%)

סיוע ותמיכה נפשית למתנדבים
(27%)

פלטפורמות להיוועצות עמיתים
(32%)

ניכר כי יש מקום לפעולות של הכשרה וחיזוק מקצועי של מנהלי
התנדבות בארגונים חברתיים, על מנת שיוכלו לתפקד בצורה
טובה יותר בעתות משבר.

סקר שערך "מנהיגות אזרחית" - ארגון הגג של המגזר השלישי העלה כי בזמן המשבר הארגונים דיווחו כי רק שליש מהמתנדבים בארגוניהם (32% בממוצע לארגון) ממשיכים להתנדב כרגיל¹². כמעט מחצית מהמתנדבים (45% בממוצע לארגון) הפסיקו את פעילותם לחלוטין. כרבע מהמתנדבים (23%) שינו את אופן ההתנדבות. חשוב לשים לב שחלק מהארגונים התקשה בהפעלת המתנדבים בזמן המשבר. על רקע זה, יש מקום לחשיבה כיצד לבנות תשתית ארגונית בארגונים חברתיים אשר תכלול גם תשתית מתנדבים שתוכל לתפקד בעיתות חירום. עם זאת, מהסקר עולה עוד כי הארגונים דיווחו שחלק מהמתנדבים בהם שינו את אופן התנדבותם בעקבות המשבר, וכי הארגונים דיווחו שבעקבות המשבר הצטרפו אליהם מתנדבים חדשים (בהיקף של 18% לארגון בממוצע). ממצאים אלה מצביעים על כך שניתן ורצוי להשקיע במשאב ההתנדבותי בארגונים חברתיים על מנת לחזקם. השקעה תשתיתית בבניית מערכי התנדבות בארגונים תוכל לסייע להם בהתמודדות עם המשברים הבאים ועם תוצאות המשבר הנוכחי.

11. מתוך סקר שנערך בקרב 212 רכזי התנדבות ומנהלי פרויקטים בעמותות במאי 2020 ע"י המועצה הישראלית להתנדבות.
12. מנהיגות אזרחית, סקר השפעת משבר נגיף הקורונה על ארגונים חברתיים בישראל, אפריל 2020.

5. דילמות אתיות בהפעלת מתנדבים במשבר הקורונה

ההתנדבות בתקופת הקורונה, העלתה גם דילמות אתיות. ראשית, היו מקרים שבהם נדרשה או התבצעה החלפה של עובדים על-ידי מתנדבים. למשל, במקרה של מסגרות רווחה ובריאות בהן חלק מהעובדים נדרשו לבידוד, ועל מנת למלא את מקומם חיפשו המסגרות מתנדבים. לחילופין, במקרים בהם המסגרת עצמה הייתה בבידוד נדרש סיוע לעובדים השחוקים, וגם כאן חיפשו מתנדבים למלא צורך זה. בנוסף, היו מוסדות (למשל רשויות מקומיות וארגונים חברתיים) שהוציאו עובדים לחל"ת, אך ביקשו מהם לבצע משימות בהתנדבות על מנת לסייע בשמירה על חסיון במידע של האנשים שלהם סייעו המתנדבים.

חשוב לציין כי קיימים סיכונים משמעותיים בהחלפת עובדים מקצועיים על ידי מתנדבים שברוב המקרים אינם אנשי מקצוע בתחום הרווחה והבריאות. חשוב לתת מקום לנושא זה כחלק מהמערך הכולל של בניית תשתיות ניהול התנדבות, כמו גם בהכשרה של מנהלי ורכזי התנדבות.

שנית, עלתה בעיה אתית בנושא העברת פרטים אודות אזרחים למתנדבים לביתם. בעיה זו קשורה לבעיה רחבה יותר של אבטחת המידע בשעת חירום. בהיעדר מערכת טכנולוגית מוסדרת לקבלת והעברת צרכים באופן מאובטח, נאלצו הרשויות להמציא שיטות שונות לקבלת צרכים מהאזרחים ולהעברת הצרכים האלו למתנדבים, ובמקרים רבים הפתרונות האלו לא היו מאובטחים במידה מספקת (למשל שליחת רשימות במייל, העלאת צרכים בתוכנות באינטרנט וכד'). גם במקרה זה, יש לוודא שהמערכות הטכנולוגיות שיפותחו על מנת לאגם את המידע ולתכלול אותו, יכללו הקפדה על אבטחת המידע, במיוחד של אוכלוסיות מוחלשות. יש להקפיד גם על הדגשת נושא השמירה על הסודיות ואבטחת המידע בהכשרת המתנדבים ובספרי הנהלים.

בנוסף, בשל דחיפות הצורך במתן המענים, כחלק מהמקרים, לא התבצעו תהליכים מספקים של סינון ובדיקה של המתנדבים. דילמה זו בלטה במיוחד כיוון שסוגים רבים של התנדבות התבצעו מהבית באמצעים דיגיטליים, לדוגמה - מתנדבים שביצעו מביתם שיחות טלפון לקשישים להפגת בדידות, קיבלו לידיהם רשימת שמות וטלפונים של קשישים. גם במקרים בהם ההתנדבות לא הייתה מהבית, למשל חלוקת מזון, לא נעשה סינון למתנדבים כך שמתנדבים שאינם בהכרח מוכרים קיבלו כתובות של אזרחים (במרבית המקרים קשישים ואזרחים מאוכלוסיות מוחלשות) ללא עריכת בדיקה ובקרה מספקת. אף כי המקרים האלו היו תוצאה של מצב חירום שבו נדרשו פעולות מיידיות ושאופיו היה שונה מהתרחישים אליהם התכוננו מראש, יש לתת את הדעת לסוגיות חשובות אלו. גם כאן, חשוב לתת את הדעת לסוגיות של סינון, בדיקה ובקרה של מתנדבים, כמו גם הגדרת ספרי נהלים וקוד אתי, המותאם למצבי חירום. מאגר מתנדבים ארצי המרכז נתונים על המתנדבים והארגונים (שיוצע להלן) יוכל לסייע בעריכת סינון, בדיקה ובקרה של המתנדבים ופעולות ההתנדבות.

6. סיכום והמלצות

במסמך זה הצגנו תמונת מאקרו על התנדבות ומעורבות חברתית בתקופת משבר הקורונה בישראל, תוך סקירה של מאפייני המתנדבים וההתנדבות שפעלו בזירות שונות. אין כל ספק שפעילות ההתנדבות והמעורבות החברתית בתקופת הקורונה, הייתה משאב חברתי ואזרחי הכרחי ומשמעותי בזמן המשבר, תוך שהיא מסייעת לפעילויות הממשלה בדאגה לאוכלוסיות שונות, במיוחד אוכלוסיות שנקלעו לקושי ולמצוקה כתוצאה מהמשבר. ראוי לציין שההתנדבות לא צריכה ולא יכולה להחליף את פעילות הממשלה בדאגה לאזרחיה, בזמני שגרה או משבר. בנוסף, מתנדבים לא צריכים ולא יכולים להחליף עובדים מקצועיים בתחומי הבריאות והרווחה. למתנדבים ערך מוסף ייחודי. הם מהווים מכפיל כוח, הם מאפשרים לכלל הגורמים לעשות יותר, במשאבים הקיימים. על כן, חשוב לדאוג שמשאב חברתי זה ינוהל ויופעל בצורה אפקטיבית, שתבטיח ערך מוסף לפעילות הממשלתית. מתוך המידע שהוצג עולות כמה מסקנות והמלצות להמשך פעולה:

הצורך בהשקעה אסטרטגית ארוכת טווח ותשתיתית בהתנדבות

פעמים רבות ההתנדבות והמעורבות החברתית נתפסות בקרב מקבלי החלטות ואנשי המקצוע, כפעולה עצמית של הפרט "המובנת מאליה", המתרחשת באופן ספונטני. תפיסה זו הובילה לכך שלאורך השנים הושקעו משאבים מעטים יחסית בפיתוח ההתנדבות. כיום ידוע כי מרבית פעילות ההתנדבות מתרחשת במסגרת ארגונים בחברה האזרחית ורשויות מקומיות וכי מדובר בפעילות מאורגנת ומנוהלת, המצריכה תכנון, בניית כלים, הכשרה, והשקעה משאבים, על מנת להפיק ממנה את מירב התועלת ולוודא שהיא משמעותית ואפקטיבית.

מחקרים מראים כי במטרה למקסם את התועלות של ההתנדבות, להרחיבה ולשפר את חווית ההתנדבות, יש לפתח תשתיות התומכות במעורבות של מתנדבים¹³. תשתיות תומכות אלו הן מבנים, מערכות, משאבים אנושיים, ידע, מומחיות ויזומנויות, אשר פועלים לטובת קידום ופיתוח התנדבות, מתנדבים וארגוני התנדבות. על כן ברמת המאקרו נדרשת הקמת תשתיות מעטפת לקידום התנדבות בארגונים בחברה האזרחית, בארגונים ממשלתיים, ברשויות המקומיות ובחברות העסקיות. יש לתת את הדעת על הכלים והאמצעים הנדרשים כדי לנהל בצורה מיטבית את המתנדבים בשדה כמשאב אנושי וכהון חברתי, אשר דורש תחזוקה וטיפול קבוע. יש לזכור כי ישנה חשיבות רבה לאופן שבו המתנדבים מנוהלים, לשימור המוטיבציה שלהם, ליצירת מחויבות ולהבטחת איכות הביצוע של תפקידם.

מערכות ומאגרי מידע

פעילות התנדבות יעילה ומקיפה בישראל צריכה להתבסס על מקורות מידע עדכניים, מקיפים ואמינים. כיום לא קיים מאגר מידע המרכז ידע אודות המתנדבים בישראל, הארגונים המפעילים אותם, תחומי הפעילות וההתמחות שלהם, פריסתם הגיאוגרפית ועוד. ידע שכזה חשוב מאד להפעלת התנדבות מתואמת בשגרה, אך חשוב אף יותר בהפעלה אפקטיבית ויעילה של ההתנדבות בחירום. תכלול התנדבות אפקטיבית לא יוכל להתקיים ללא מערכת מידע מעודכנת שתציג את הצרכים החברתיים, ואת המענים הקיימים במערכות ממשלתיות, ברשויות מקומיות, בארגונים חברתיים וחברות עסקיות. מערכת כזו צריכה להיות נגישה ומבוססת טכנולוגיה על מנת שתאפשר שימוש זמין בשעות חירום. במערכת כזו חשוב גם להקפיד על אבטחת המידע אודות המתנדבים, מושאי ההתנדבות וצרכיהם על מנת להבטיח סודיות והגנה על לקוחות מאוכלוסיות מוחלשות.

Hager, M. & Brudney, J. (2011). Problems recruiting volunteers: Nature versus nurture. *Nonprofit Management and Leadership*, 22(2), 137-157.

13. Nesbit, R., Christensen, R. & Brudney, J. (2017). The Limits and Possibilities of Volunteering: A Framework for Explaining the Scope of Volunteer Involvement in Public and Nonprofit Organizations. *Public Administration Review*, 78(4), 502 – 513.

Ockenden, N., Strickland, A., (2012). *Volunteering Infrastructure in Europe*. UK. Volunteering Infrastructure in Europe, CEV-European Volunteer Center, Available at: <http://www.cev.be/initiatives/volunteering-infrastructure>.

Alfes, K., Antunes, B., & Shantz, A. D. (2017). The management of volunteers - What can human resources do? A review and research agenda. *The International Journal of Human Resource Management*, 28(1), 62-97.

בצד מערכות המידע צריכות להיבנות פלטפורמות ליצירת קשרים, העברת מידע, תיאום ועבודה משותפת בין ארגונים במצבי חירום

העבודה המתואמת שהתקיימה במרכז הסיוע לאזרח בזמן משבר הקורונה הייתה ניסיון ראשון וחלוצי להפעיל התנדבות במסגרת של שותפות בין-מגזרית בזמן חירום בישראל. ניסיון זה הדגים את חשיבותה הקריטית של עבודה מתואמת בין כלל הגורמים במדינת ישראל הקשורים בהפעלת התנדבות. אף כי פעילות המרס"ל בניהול והפעלת ההתנדבות הציפה גם אתגרים, חשיבותה במתן מענים מתואמים ומתאימים לצרכי האזרחים, וההיקף הגדול של ההתנדבות שהופעלה במסגרתה, מלמדים על הצורך בבניית מערכות עבודה בין-מגזריות משותפות לניהול והפעלת התנדבות, תוך רתימת כלל הגורמים המעורבים. מומלץ להמשיך, להרחיב ולהעמיק את השותפות שהחלה במרס"ל גם בהמשך, על מנת ליצור שיתוף פעולה ארוך טווח, תרבות ופרוצדורות של עבודה משותפת בהפעלת מתנדבים.

חיזוק יחידות ההתנדבות ברשויות המקומיות וחיזוק הקשר והעבודה המשותפת של ארגונים חברתיים עם הרשויות המקומיות

ברשויות המקומיות קיים מערך חשוב של ניהול והפעלת מתנדבים באמצעות יחידת ההתנדבות ברשות המקומית. יחידות אלה פעלו באינטנסיביות רבה בזמן המשבר והפעילו אלפי מתנדבים שסיפקו מענים לצרכים בסיסיים ומיידיים של אזרחים ברשות. עם התחזקות היוזמות הקהילתיות ופעילות ההתנדבות ברמת הקהילה והרשות, נדמה כי כדאי לחזק גם את מערך ההתנדבות ברשות המקומית. יש מקום להקצאת משאבים גדולה יותר ליחידות אלה מבחינת תקציבים וכח-אדם, על מנת לאפשר להן להתפתח ולהכשיר את המתנדבים למצבי חירום. יש צורך גם בבניית מערכות מידע שיתאימו בין צרכים ומענים במרחב הרשות. בנוסף, כדאי לאגם את הידע והמשאבים בין הרשות המקומית לארגונים החברתיים הפועלים במסגרתה וליצור פלטפורמות להיכרות ועבודה משותפת בשגרה אשר יסייעו בהמשך גם בשיתוף פעולה בזמני חירום.

חיזוק הקשר בין עסקים וארגונים חברתיים ופיתוח התנדבות עובדים בחברות עסקיות

נדמה כי קיים פוטנציאל רחב בחברות עסקיות המעוניינות לחזק את האחריות התאגידית שלהן במצבי משבר. גם כאן נדרשת בנייה של מערכי היכרות, עבודה משותפת ותיאום בין חברות עסקיות, ארגונים חברתיים, רשויות מקומיות ומשרדי ממשלה בזמני שיגרה, שיוכלו לפעול בהמשך גם במצבי חירום. יש מקום לבניית מאגר מידע ארצי של יכולות וחוזקות החברות העסקיות, אשר ניתן יהיה להשתמש בו בזמן חירום.

בנוסף, חשוב להגביר את המודעות, הידע וההכשרות בנוגע להתנדבות עובדים בחברות עסקיות בזמני שגרה ומשבר. יש להדגיש את אפשרויות ההתנדבות החברתיות כאמצעי לפיתוח העובדים בחברה, לפיתוח יצירתיות וכחזמנות לשדרוג תשתיות בחברה, ללימוד שימוש בטכנולוגיות חדשות ולחשיפה לקהילות מגוונות איתן ועבון ניתן להתנדב. בנוסף, חשוב להתאים את התנדבות העובדים לצרכים ולרצונות של העובדים המתנדבים, לעודד יוזמות של עובדים בתחום ההתנדבות ולעודד התנדבות באמצעים דיגיטליים אשר תוכל להתאים לעובדי טכנולוגיות מידע בארגונים.

פיתוח התנדבות בקרב צעירים ואוכלוסיות מוחלשות

כפי שראינו בנתוני ההתנדבות במשבר הקורונה בישראל, ההתנדבות אפיינה קהלים צעירים יותר כמו גם, אנשים המתגוררים בפריפריה הגיאוגרפית ואזרחים מהחברה הערבית. האוכלוסיות הללו הן אוכלוסיות שנוטות להתנדב פחות בשגרה וייתכן שההתנדבות הנרחבת במשבר הקורונה היא שעת כושר לפתח את ההתנדבות בקבוצות אלה, תוך מתן כלים והכשרות ובניית מנהיגות מתנדבת מקומית שתסייע בהרחבת ההתנדבות. פיתוח וחיזוק ההתנדבות באוכלוסיות מוחלשות תתרום גם לגיוון המתנדבים וההתנדבות ברשויות המקומיות ובארגונים החברתיים ובכך תוכל לסייע בהרחבת מעגל המתנדבים ובפיתוח מענים מגוונים ומתאימים ליותר קבוצות באוכלוסייה.

לגבי אוכלוסיית הצעירים, אין כל ספק שחשוב לפתח ולחזק את היוזמות החברתיות שהוקמו בזמן המשבר ואת המתנדבים בהן ולבחון כיצד ניתן להמשיך ברוח היוזמה וההתנדבות גם בשגרה. יש מקום לחיזוק והעמקת ההתנדבות באמצעות סיוע לארגונים שעובדים עם צעירים (מרכזי הצעירים, ארגוני סטודנטים, תנועות נוער וגרעינים וכו'), בבניית תשתיות התנדבות. כמו כן, חשוב לפתח סגנונות התנדבות חדשים אשר יוכלו להתאים לאורח החיים הדינמי של הצעירים (למשל התנדבות אפיזודית והתנדבות באמצעים טכנולוגיים).

חיזוק ובניית תשתיות התנדבות בארגונים חברתיים

אף שרבים מהארגונים החברתיים מפעילים מתנדבים, במקרים רבים חסרות בהם תשתיות התנדבות מתאימות להפעלה אפקטיבית שלהם. רבים מהארגונים החברתיים נקלעו למשבר תקציבי וארגוני עקב משבר הקורונה. יש לקוות שעל אף הקשיים, הארגונים ישקיעו בפיתוח המשאב ההתנדבותי. על מנת לסייע להם לעשות זאת, יש מקום להעלאת מודעות לחשיבות בניית תשתיות ארגוניות לקידום התנדבות, להכשרת מנהלי התנדבות בארגונים חברתיים, למתן כלים מקצועיים לניהול התנדבות למנהלי ארגונים, וליצירת פלטפורמות לחיבור ושיתוף ידע מקצועי בין ארגונים. בנוסף, יש צורך בליווי והכשרה של ארגונים חברתיים בבניית מערכי התנדבות במצבי חירום והכנת המתנדבים וההתנדבות בארגון לפעילות בחירום. חשוב לציין שהאחריות לפיתוח המשאב ההתנדבותי מונחת על כתפיהם של הארגונים החברתיים. עם זאת, אין ספק שהם זקוקים לסיוע תקציבי בבניית תשתיות ההתנדבות אשר יוכל להגיע ממענקים פילנתרופיים ומתמיכות ממשלתיות.

פיתוח התנדבות מרחוק באמצעים דיגיטליים

אחד מהמאפיינים המרכזיים של תקופת משבר הקורונה היתה מעבר מאסיבי להתנדבות באמצעים דיגיטליים. בשנים האחרונות התפתחו סגנונות חדשים של התנדבות, ביניהם התנדבות באמצעים דיגיטליים, הכוללת התנדבות באמצעים טכנולוגיים כגון רשת האינטרנט, טלפון, רשתות חברתיות, ואפליקציות כגון WhatsApp, זום וסקיפ. סגנונות ההתנדבות הללו מתאימים במידה רבה לשינויים העוברים על עולם ההתנדבות ולדמותה של ה"התנדבות החדשה" המאופיינת במתנדבים המבקשים לבצע התנדבות אשר משתלבת באורח החיים המהיר, העמוס והמשתנה שלהם, תחומה בזמן, מגוונת ובעלת השפעה על החברה בה הם חיים. המתנדבים החדשים מחפשים משימות שיאפשרו להם להשתמש במיומנויותיהם ויסייעו להם לרכוש מיומנויות חדשות ועל כן התנדבות באמצעים וירטואליים המאפשרת לכל אדם בעל גישה לאינטרנט לתרום זמן ומומחיות, מתאימה מאוד להעדפותיהם. התנדבות באמצעים דיגיטליים הופכת לרלוונטית יותר בשנים האחרונות במסגרת המאמצים לשלב אוכלוסיות חדשות בקרב המתנדבים. זאת, משום שהיא מאפשרת התנדבות גם לאוכלוסיות אשר מתקשות להתנדב בצורות מסורתיות, כמו למשל, אנשים עם מוגבלות, קשישים והורים צעירים.

להתנדבות באמצעים דיגיטליים יתרונות שונים. ביניהם ניתן למנות את הגמישות; היכולת להתאמה אישית מבחינת זמן, מקום, ותחומי עניין; אפשרות למשימות התנדבות ממוקדות כישורים של המתנדב; יכולת השפעה ברמה המקומית, הארצית והעולמית שאינה מוגבלת על ידי מרחק או מיקום פיזי. האתגרים המרכזיים של סוג התנדבות זה הם תחושת בדידות, חוסר באינטראקציה חברתית עם מתנדבים נוספים ועם מושאי ההתנדבות וחוסר בתחושת השפעה מוחשית; קושי ברתיעת מתנדבים לייעוד וחזון משותף עם צוות הארגון; ניתוק פיזי והתמקדות בצד המשימתי העלולים לפגוע בתחושת המחויבות של המתנדבים; וקושי בסינון ובבקרה של המתנדבים וההתנדבות.

בזמני משבר להתנדבות באמצעים דיגיטליים יש יתרונות משמעותיים המתבטאים ביכולת לגייס ולרתום מתנדבים במהירות יחסית, ללא מגבלות פיזיות; היכולת להפעיל מתנדבים בעלי כישורים מקצועיים שונים הרלוונטיים למשבר; והיכולת לגמישות המאפשרת גיוס מתנדבים מאוכלוסיות מגוונות.

על אף ההתפתחות של ההתנדבות באמצעים דיגיטליים והשימוש המתרחב בה במשבר הקורונה, קיים ידע מועט יחסית ופיתוח הכלים בתחום נמצא בשלבים ראשוניים. רצוי לפתח את הידע, הכלים, ההכשרה והמודעות לאפשרויות הטמונות בסגנון התנדבות זה בזמני שגרה ובזמני משבר. מומלץ לבנות מערכות טכנולוגיות שיאפשרו ניהול והכשרת מתנדבים בכלים דיגיטליים ממגוון קהלים ואוכלוסיות.

פיתוח מחקר וידע על התנדבות ומתנדבים בשגרה ובזמן חירום

משבר הקורונה חידד את חשיבות הצורך במידע וידע אודות ההתנדבות והמתנדבים. מחקרים וסקרים שנעשו בזמן המשבר שימשו את מערך ניהול ההתנדבות במרס"ל, את הרשויות המקומיות, משרדי הממשלה והארגונים החברתיים. יש צורך בפיתוח וחיזוק תשתית המחקר והידע אודות התנדבות ומתנדבים בישראל, עם דגש על סגנונות ההתנדבות בזמני המשבר. ידע כזה יוכל לסייע בפיתוח סגנונות התנדבות וניהול התנדבות חדשים ולתרום לחיזוק תשתיות ההתנדבות בארגונים, התמקצעות ההתנדבות, פיתוח התנדבות בקרב אוכלוסיות מוחלשות וצעירים וניהול השותפות הבין-מגזרית בהתנדבות.

חיזוק התמיכה של הממשלה והפילנתרופיה בפיתוח תשתיות התנדבות

בשנת 2010 הוקם במסגרת השולחן העגול הבין-מגזרי במשרד ראש הממשלה מיזם ההתנדבות וההשתתפות החברתית. המיזם הוקם במטרה לקדם אסטרטגיה בין-מגזרית רחבת טווח, להרחבת המודעות, האיכות, הכמות, ההשפעה והנגישות של ההתנדבות וההשתתפות החברתית הבין-מגזרית בישראל, וזאת באמצעות פיתוח וחיזוק של תשתיות קיימות בנות קיימא. על בסיס המיזם הוקמה בשנת 2018 הרשת להתנדבות ישראלית, כגוף המרכזי לבניית ופיתוח תשתיות התנדבות בישראל. מאז הקמת המיזם פותחו במסגרתו מגוון תשתיות לפיתוח ההתנדבות בישראל. תשתיות אלה היוו במידה רבה את הבסיס לפעילות ההתנדבות הענפה והמשמעותית בזמן משבר הקורונה שכללה התנדבות במסגרת המרס"ל, הרשויות המקומיות והארגונים החברתיים. אין כל ספק שתשתיות אלה תרמו לשיפור ההתנדבות ולהפיכתה לאפקטיבית ומתואמת יותר ביחס לזמני חירום קודמים בישראל. עם זאת, פרץ ההתנדבות במשבר, סוגי המתנדבים החדשים והסגנונות החדשים של ההתנדבות שהתקיימו במהלכו, מחדדים את הצורך בהמשך פיתוח וחיזוק התשתיות שהוקמו, בכיוונים שפורטו לעיל. המעורבות החברתית, הערכות ההזדית וההתנדבות הם משאבים חברתיים חשובים מעין כמותם לחברה הישראלית, בזמני שגרה ומשבר. הם חשובים לחיזוק הלכידות החברתית; חיזוק החוסן הקהילתי; העצמת אוכלוסיות מוחלשות; והם מהווים ביטוי לאזרחות פעילה בחברה דמוקרטית. על מנת לשמור ולחזק את הנכסים החברתיים החשובים הללו של החברה הישראלית, יש צורך במאמץ מתמשך ובהשקעת משאבים של הממשלה וגורמים פילנתרופיים בחיזוק ההתנדבות, בבניית תשתיות התנדבות ומעורבות חברתית אפקטיביות ובהחזקת השותפות הבין-מגזרית של כלל הגורמים בחברה הישראלית בתחום זה.

חוסנה של חברה נמדד בתפקודה כמצבי חירום. אין ספק שהיקפי ההתנדבות המרשימים, התפקידים והמשימות הרבים אותם מילאו המתנדבים, המגוון הרחב של האוכלוסיות אותם שירתו והתפקיד המרכזי שלהם כמתן מענים לאוכלוסיות במצוקה בזמן המשבר מצביעים על התפתחות ההתנדבות בחירום בישראל. עם זאת, ניצבים בפנינו אתגרים רבים למימוש הפוטנציאל הגלום בהתנדבות לרווחת החברה הישראלית. התמודדת עם האתגרים הללו דורשת מאמץ מערכתי ומשולב של גורמים בממשלה, בממשל המקומי, בחברה האזרחית, בפילנתרופיה ובמגזר העסקי.

התנדבות ומעורבות חברתית בזמן משבר הקורונה בישראל

מידע, תובנות ואתגרים

פרופ' מיכל אלמוג-בר ורונית בר

אוגוסט 2020